

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2021, 2(1), s. 27-39.

**Anadolu Geleneksel Evlerinin İç Mekân Kurgusu:
Mardin Özelinde Bir İnceleme**

Öğr. Gör. Saide Selin ERAY

Anadolu Geleneksel Evlerinin İç Mekân Kurgusu: Mardin Özelinde Bir İnceleme

Saide Selin ERAY¹

Özet

Anadolu'daki geleneksel evler, Anadolu insanının yaşamını, toplumunun kültürel ve sosyal yapısını yansıtmaktadır. Anadolu'nun tüm bölgelerindeki geleneksel evler planlama ilkeleri ve mekânsal örgütlenmeler açısından birçok benzerliklerin yanı sıra bölgenin iklim koşulları, yerel malzeme kullanımı veya bölgeye ait yapım teknikleri gibi birtakım farklılıklar da gösterebilmektedir. Günümüz konut tasarımlarının sürdürülebilirliğini sağlamak adına, bölgesel ve yöresel özelliklere dayanarak tasarlanmış olan geleneksel ev yapılarının özelliklerinin irdelenmesi yol gösterici olma yönünden önem arz etmektedir. Bu nedenle, bu çalışma tarih, mimari ve kültür olarak çok zengin bir bölge olan Güneydoğu Anadolu'da yer alan Mardin kentindeki örnekler üzerinden geleneksel evlerin iç mekân örgütlenmesindeki birimlerin işlevsel tasarımının incelenmesini hedeflemektedir. Bu doğrultuda ilk önce çalışmanın temeli olan Anadolu geleneksel ev tipi tanımlanarak, bu ev tipinin oluşumundaki temel kültür araştırılmıştır. Daha sonra Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Mardin'in geleneksel ev tipolojisini ve karakteristiğini yansıtan örnekler üzerinde konutların iç mekân birimlerinin yerel kültüre göre biçimlenmesi ve işlevselliği görseller ile desteklenerek tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Geleneksel Ev, Geleneksel Türk Evi, Mardin.

An Analysis On Interior Design Of Traditional Anatolian Houses: Case Of Mardin

Abstract

Traditional houses in Anatolia reflect the life of the Anatolian people and the cultural and social structure of their society. Traditional houses in all regions of Anatolia may show some similarities in terms of planning principles and spatial organization, as well as some differences such as the climatic conditions of the region, the use of local materials or the construction techniques of the region. In order to ensure the sustainability of today's housing designs, it is important to examine the characteristics of traditional house structures designed based on regional and local characteristics. For this reason, this study aims to examine the functional design of units in the interior organization of traditional houses through examples in the city of Mardin in Southeastern Anatolia, which is a very rich region in terms of history, architecture, and culture. In this direction, first, the Anatolian traditional house type, which is the basis of the study, was defined and the basic culture in the formation of this house type was investigated. Later, on the examples reflecting the traditional house typology and characteristics of Mardin located in the Southeastern Anatolia region, the shaping and functionality of the interior units of the houses according to the local culture was discussed with the support of visuals.

Keywords: Anatolia, Traditional House, Traditional Turkish House, Mardin.

¹ Öğr. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Patnos Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Mimari Restorasyon Programı, sseray@agri.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7347-4600.

Giriş

Geleneksel konutların kurgulanmasında önemli bir etken kültür kavramıdır ve bu kavram aslında fiziksel ve sosyal bileşenlerin bütünüdür. Kültürün fiziksel boyutundaki etkenler iklim, malzeme, topoğrafya, yapım tekniği, teknoloji vb. konular şeklinde ifade edilebilir. Kültürün sosyal boyutu ise değerler sistemi, inançlar, sosyal yapı, bireyler arasındaki etkileşim, toplumsal ilişkiler, yaşama biçimi, alışkanlıklar, gibi öğeleri içerir (Zorlu & Keskin, 2017).

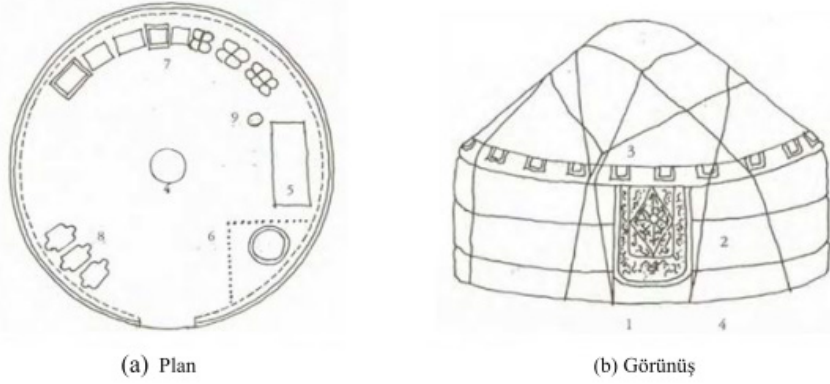
Genel anlamda dünyanın birçok yerinde geleneksel konutlardaki çeşitliliğin ortaya çıkmasında etkili olan kültür kavramının sosyal bileşenleri, dini inanışlar, aile ve akrabalık ilişkileri, toplumsal yapı, sosyal ilişkiler, ahlaki yapı, dünya görüşü ve etnik köken olarak sıralanmaktadır (Rapoport, 1969). Gür (2000) konutu “iletişim, etkileşim, mekân, zaman ve anlamın örgütlü bir örüntüsü” olarak tanımlamıştır. Geleneksel ev, ait olduğu kültür ya da etnik grubun özellikleri, davranış şekilleri, çevresel tercihleri, yaşam biçimi, imgeleri, zaman ve mekân taksonomilerini yansıtır. Bunun yanı sıra “kullanıcının özünüyle ilgili imgelerini, kendini kanıtlama ve donatımı ile bireyin kişilik ve ayrıcalığını da yansıtan bir olgudur” (Gür, 2000, 11). Zorlu (2010)’a göre ise konut aslında kültürün etkisiyle şekillenen en önemli mimari yapıdır. Konut sadece bir barınak değil, çok daha fazla anlam barındıran “çok yönlü bir sistemdir”. Bu sistemde fiziksel boyut kadar sosyo-kültürel boyut da önemli paya sahiptir (Zorlu, 2010).

Anadolu büyük bir coğrafya ve zengin bir kültürel altyapıya ve birçok medeniyete ev sahipliği yapmış topraklara sahiptir. Tüm bu zenginlikler bölgenin temel yerleşme birimi olan konutların mimarisine de yansımıştır. Her bölgenin tarihi, iklimsel ve coğrafi şartlarının yanı sıra yerel yapı malzemesinin yaygınlığına da bağlı olarak “bölgesel konut stilleri” gelişmiştir (Kuban, 1970). Mardin, Güneydoğu Anadolu bölgesinin en önemli tarihi kentlerinden biri olarak sıcak ve kuru bir iklime sahiptir. Sivil mimari yapıları kadar özgün geleneksel ev yapılarıyla da bilinen Mardin kenti Anadolu geleneksel ev tipolojisine yerel tasarım yorumlamasıyla zenginlik katmaktadır. Bu çalışma, ilk önce Anadolu geleneksel evinin oluşumundaki temel kültürel ve sosyal altyapıyı araştırarak “Anadolu Geleneksel Ev”ini tanımlamaktadır. Daha sonra bu geleneksel evin iç mekân örgütlenmesindeki temel birimler, Mardin geleneksel ev örnekleri üzerinden tartışılmaktadır.

1. Anadolu Geleneksel Ev Tanımı ve Kökeni

Geleneksel Türk Evi kurgusunun tarihsel köklerine inildiğinde Orta Asya’daki göçebe hayatıyla yaşam süren Türklerin çadırının mekânsal biçimlenmesine dayanmaktadır (Köse, 2005; Koşanlar, 2019). Türklerin ilk barınakları sayılan bu çadırlar dairesel plana sahipti (Şekil 1). Taşıyıcı sistemi ise ahşap bir strüktürden oluşmaktaydı.

Bu yuvarlak planlı çadırlar üst örtüsü kubbeye benzer bir biçime sahipti ve genelde keçi ve koyun yünlerinden yapılmış keçelerle kapatılmaktaydı (Şekil 1). Bu üst örtünün tepesinde küçük dairesel bir açıklık doğal havalandırma ve aydınlık sağlamak amacıyla uygulanırdı (Arseven, 1983). Ayrıca bu açıklık sayesinde çadır içinde yemek yapma ve ısınma işlevleri için yakılan ocağın dumanının çıkması da sağlanırdı. Buna ilave olarak genelde çadırın orta kısmında konumlanan ocak ailenin etrafında toplandığı bir öge olarak da tanımlanabilir. Ocağın arka kısmında yüklükte sandıklar, hurçlar ve bohçalar şeklinde ailenin eşyaları depolanırdı (Koşanlar, 2019).

Şekil 1: Göçebe Türklerin Çadır Plan Kurgusu (Sol) ve Görünüşü (Sağ) (Küçükerman, 1995)

Daha sonraki dönemlere gelindiğinde, Türklerin göçebe hayattan yerleşik yaşam düzenine geçmesiyle birlikte kalıcı yapılara dönüşen barınakların yapılmasıyla Türk Evi'nin ilk biçimlenmesi ortaya çıkmıştır.

30

Geleneksel Türk Evi, Türk yaşam kültürüne göre biçimlenmiş şekliyle 17. yüzyılda ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda son biçimini almış ve Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde Rumeli ve Anadolu'da benimsenerek gelişmeye başlamıştır. Özellikle 19. yüzyılda, Osmanlı hâkimiyeti altındaki bazı Ortadoğu ülkeleri ve Akdeniz'deki adaların başkentlerinin de tipik ev şekli olmuştur. Türk Evi, 17. ve 18. yüzyıllarda İstanbul, Bursa ve Edirne'de yaygınlaşmıştır (Turkan, 2007). "Anadolu Geleneksel Ev" veya "Türk evi" tanımı tartışmalı ve farklı tanımlar içeren bir kavramdır. 18. yüzyıldan önceki dönemlere ait Osmanlı dönemine özgü olan konutlardan günümüze kadar belirgin bir örneğin varlığı kesin olarak bilinmemektedir. Daha sonraki dönemlerde Osmanlı topraklarında yaşayan insanları o dönemin farklı bölgelerdeki yaşam tarzına iklimsel koşullarına ve yapım teknik ve malzeme imkânlarına uygun olan evler yapmış veya var olan evleri bu koşullara uyum sağlayacak şekilde değiştirmiştir (Sezgin, 2006).

Yöresel bütün özellikleri içeren Osmanlı yaşama kültürünün ürünü olan evler, Saraybosna'dan Mardin'e kadar geniş bir coğrafyaya yayılmasına rağmen benzer temel ilkelere göre gerçekleştirilmiştir. Hangi gereçle, hangi yörede ve hangi sosyal statüde bulunan aileler için yapılmış olurlarsa olsunlar, bugün hâlâ ayakta duran bu ev örnekleri incelendiğinde çok sayıda ortak yönleri bulunmaktadır ve aynı temel ilkelere dayanarak yapıldığı saptanabilmektedir (Bektaş, 2016).

2. Anadolu Geleneksel Ev Planındaki Birimler

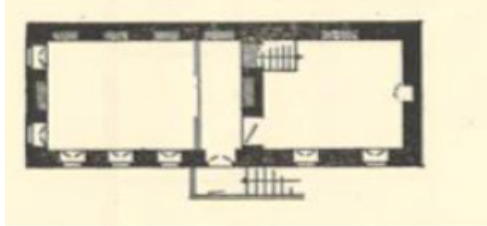
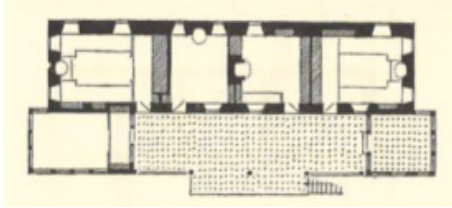
Anadolu geleneksel ev tipolojisiyle ilgili literatürde ortak ve kesin bir tanımlama bulunmasa da bölgesel farklılıklara rağmen tüm yörelerdeki geleneksel ev tiplerinde temel yaşama alanları olan ortak birimler bulunmaktadır. Bu anlamda, evin temel birimleri olan sofa, odalar, ıslak hacimler ve mutfak görevini yerine getiren tandırlık gibi öğelerin yanı sıra Güneydoğu Anadolu bölgesindeki evlerin vazgeçilmez parçası olan açık ve yarı açık mekânlar (Avlu, Eyvan ve Teras) Mardin geleneksel ev örnekleri üzerinden anlatılmaktadır.

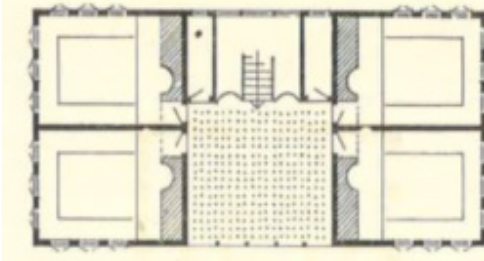
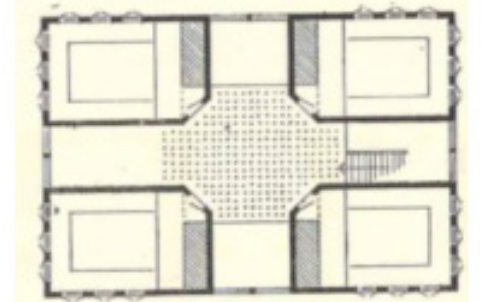
2.1. Kat Sayıları ve Her Katın İşlevleri

Türk Evi genel olarak az katlıdır. Zamanla kat sayıları artmış olsa da esas yaşam katı yine çoğu örnekte tek kattadır ve zemin kat daha ziyade özellikle kırsal bölgelerde ahır, depo, samanlık ve işlik gibi amaçlar için kullanılmıştır. İkamet edilen esas kat ise üst kattır ve bu kat zeminden çıkan nem ve rutubetin verebileceği zararlardan korunmak için zeminden yükseltilmiştir. Birçok Türk Evi örneğinde zemin kat ile birinci kat arasında "asma kat" adı verilen bir ara kat daha bulunmaktadır. Bu asma kat, strüktür sistemi ve plan kurgusu ile bazı ev örneklerinde esas katın devamı niteliğindedir. Bazı örneklerde bu ara kata merdivenin ara sahanlığından ulaşılır ve bu alan tüm bina alanını ayrı olarak kaplamaz ve kat yüksekliği minimum ölçülerdedir. Isı yalıtımı bakımından iyi bir konumda olduğu için kışlık oda olarak da kullanılır. Ara kata sahip olan evlerde genelde selamlık ve ona ek olarak yapılan birimler yer alır (Koşanlar, 2019). En üst alan olan çatı arası da havalanma açısından sebze ve meyve kurutmak için kullanılır.

2.2. Sofa ve Çeşitleri

Türk evinin en karakteristik ögesi olan sofa, aslında odalar arası ortak bir mekândır. Bu karakteristik özelliği nedeniyle Anadolu'daki geleneksel Türk ev tipleri, sofanın evin planında konumuna göre sınıflandırılmaktadır. Tablo 1, bu bağlamda evlerin sınıflanmasını göstermektedir. Sofalar bir sirkülasyon alanı olmakla birlikte bir oturma ve toplanma alanı işlevine de sahiptir ve evin esas katındaki tüm oda kapıları sofaya açılır. Dolaşım dışında kalan bölümlerinde biçimsel değişime uğrayarak oturma köşeleri oluşmuştur. Sofa genelde evin en çok hava alan, açık, ferah ve aydınlık mekânı olma sebebiyle günlük yaşam için tercih edilen uygun yerlerinden biri olmuştur.

Plan Tipleri	Açıklama	Plan örneği
Sofasız Plan Tipi:	Yan yana dizilmiş odaların kapılarının avluya açılmasıyla biçimlenen en ilkel plan tipidir. Genellikle avlulu olan bu plan tipi (Güneydoğu Anadolu gibi) sıcak iklimli bölgelerde daha çok yaygındır.	
Dış Sofalı Plan Tipi:	Yan yana dizilmiş odaların önünde uzanan sofa ile şekillenen plan tipidir. Plan biçimlenmesinin birinci evresine benzemektedir fakat sofanın eklenmesi ile plan değiştirilmiştir.	

<p>İç Sofalı Plan Tipi:</p>	<p>Odalar iki tarafta sıra şeklinde dizilip sofayı içe alarak biçimlenen bir plan tipidir. Şekli nedeniyle iç sofalı plan tipine 'karniyarık' plan tipi terimi de kullanılmaktadır. Daha çok kentlerdeki evler ve konaklar da kullanılmış olan bu plan Türk Evi'nin en yaygın plan tipidir.</p>	
<p>Orta Sofalı Plan Tipi:</p>	<p>Sofanın etrafı odalarla çevrilmiştir. Bu plan tipi 18. yüzyıldan itibaren öncelikle büyük kentlerde yaygınlaşmıştır. Kapalı bir mekân olan bu tip sofa bazı örneklerde eyvanlar ile açık hava ile bağlantısı kurulmuştur. Kapalı ve korunaklı olma nedeniyle bu tip plan soğuk iklimlerde daha çok kullanılmıştır.</p>	

Tablo 1: Sofanın Plandaki Konumuna Göre Anadolu Geleneksel Evi Plan Tipleri (Eldem, 1954).

Farklı yörelerde sofa için sergah, sergi, sayvan, çardak, divanhane gibi isimler de kullanılmaktadır. Birçok ev örneğinde sofanın tavanı profilli çıtalı tahtalar ile kaplı iken, 20. yüzyılın zengin konakları ve köşklerinde çok gösterişli ahşap oyma işçilikler, alçıyla çeşitli motiflerle süslenen tavanlar ve bazı örneklerde de boyalarla yapılmış soyut süslemeler görülmektedir (Eldem, 1968). Mardin Şahtana Konağı örneği planında görüldüğü üzere Mardin bölgesinde sıcak iklimden dolayı evler ağırlıklı olarak dış sofalıdır (Şekil 4). Özellikle Şahtana Konağı'nda eyvanlar, dış sofa işlevini görmektedir.

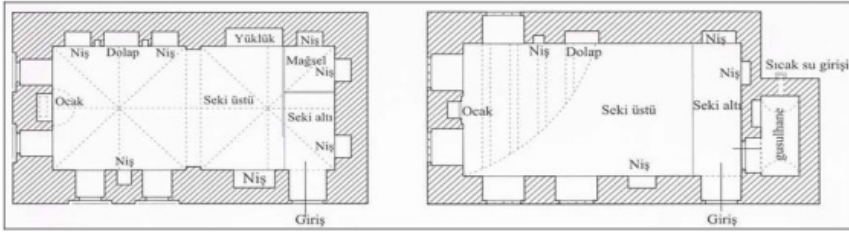
2.3. Geleneksel Türk Evinde "Oda"

Geleneksel Türk evindeki oda, geçmişteki Anadolu insanının göçebe hayatta çadır düzeni içerisinde tüm günlük yaşam ihtiyaçlarının giderilmesi mantığında tasarlanmıştır. Bu yüzden odaların çok amaçlı işleve hizmet etmek için tasarlandığı görülmektedir.

Ataerkil yaşam tarzının yaygın olarak hâkim olduğu Anadolu evlerinde aynı ev içinde çeşitli çekirdek ailelerin bir arada yaşamaları nedeniyle her aile için bir oda ayrılmıştır ve bu oda ailenin mahremiyetini korumakla birlikte ortak faaliyetler dışındaki tüm ihtiyaçların giderilebileceği bir mekândır. Bu sebeple odalar oturma, yatma, çalışma, dinlenme, yemek-yeme gibi eylemlerin gerçekleştiği mekânlardır ve çeşitli donatılar ve oda içindeki bölümlerle bu eylemlere gerekli olan birimler yerleştirilmiştir.

Biçimsel olarak odalar çoğunlukla kare ve dikdörtgen formdadır. Mevcut kullanım alanlarının insan boyutlarına göre düzenlenmesi amacıyla terek veya sergen adı verilen yatay düzlemde bir üst sınır sistemi uygulanmıştır. Terek veya sergenin belirlediği sınırın üst tarafı çoğunlukla tepe pencereleri için kullanılmıştır ve alt kısmı ise elin ulaşabileceği mesafede olduğu için günlük kullanılan objeleri koymak için kullanılmıştır. Odanın konumuna göre genellikle orta kısımda bir ocak ısınmak, yemek pişirmek ve su ısıtmak için konumlandırılmaktadır. Ocakların sol ya da sağ tarafında odun dolabı ve onun üzerinde ise eşyaların saklanması için raflı dolap bulunmaktadır. Ocağın diğer tarafında dolap görünümlü küçük bir banyo yerleştirilmektedir. Gusülhane adı verilen bu yıkanma birimi, genelde odanın yerinden ortalama 70 cm civarı yüksekliğe kadar taş ile örülür. Bu kısımdan sonra ise belirli yüksekliğe kadar odun dolabında olduğu gibi kapaklı yüklük dolabı olarak kullanılır. Oturma eylemi için sedir olarak adlandırılan bir donatı, oda tasarımıyla birlikte yerleştirilir. Sedir duvar diplerine ve köşelere boydan boya yerleştirilen, üstü minderler ile kapatılan bir geleneksel Türk evi oturma donatısıdır (Koşanlar, 2019).

Evin en önemli odası ise “Başoda” adı verilen oda sayılmaktadır. Misafir odası olarak kullanılan Başoda hem boyutu hem evin planındaki konumu ve hem tefrişi ve süslemesi ile başka odalardan üstün niteliklere sahiptir. Odalarda genellikle “seki altı” adı verilen bir giriş bölümü mevcuttur. Bazı örneklerde seki altında ayakkabılar için özel dolaplar da yapılmıştır (Küçükerman, 1995). Seki altı ve seki üstü birimlerin plandaki konumu ve odanın genel görünüşü Şekil 2’de Mardin Savur evlerinde bulunan oda örneği üzerinden gösterilmektedir.

Şekil 2: Mardin Savur Evlerinde Oda Düzeni (Halifoğlu & Dalkılıç, 2006).

2.4. Islak Hacimler

Tuvaletler, çoğu evlerde giriş kapısının yakınında ya da kapı arası denilen mekânda planlanmaktadır. Bazı örneklerde ise haremlik bölümü ile ilişkili ve avluda yer alırdı. Avluda yer alan tuvaletler, merdiven altında ya da avlunun herhangi bir kösesinde konumlandırılırdı. Genelde tuvalet, zemin katta bulunurdu ve üst katlarda da konumlanan tuvalet örneği çok nadirdir. Yıkama işlevi için ise büyük konaklarda genelde hamam birimi, evin haremlik bölümünde yer alırdı. Hamam biriminin olmadığı durumlarda ise gusülhane birimi odalar içinde ve genellikle kapaklı dolaplar ile mahremiyeti korunan birim olarak tasarlanmaktaydı (Zorlu & Keskin, 2017).

Mardin Savur evlerinde ise yıkama birimi, odalarda seki altında yer almaktadır. Mağsel olarak adlandırılan bu birim, yaklaşık 130 cm x 130 cm boyutlarında, bir taş sırasıyla sınırlanmış alanda yapılmıştır. Su gideri, duvar dibinde açılan bir delikle avluya ya da sokağa aktılmıştır. Yıkamak için ihtiyaç olan su ise avluda bulunan kuyudan taşınır ve oda içinde bulunan ocakta ısıtılarak kullanılırdı (Halifoğlu & Dalkılıç, 2006).

2.5. Açık ve Yarı Açık Mekânlar (Avlu, Eyvan, Teras)

Anadolu geleneksel evlerinde zemin kat genelde giriş avlu (Hayat) iş evi (Bağdamı), kiler (Mahzen), kırsal bölgelerde ise ambar, samanlık ve ahır olarak değerlendirilmektedir. Erzurum gibi soğuk iller hariç hemen hemen Anadolu topraklarındaki tüm geleneksel evlerde avlu en temel birimlerden biridir. Güneydoğu geleneksel evlerindeki örneklerde eve giriş çoğunlukla avludan sağlanmaktadır. Şekil 3, Mardin'de bulunan Şahtana Konağı avlusunun üst kat terasından görünümünü göstermektedir.

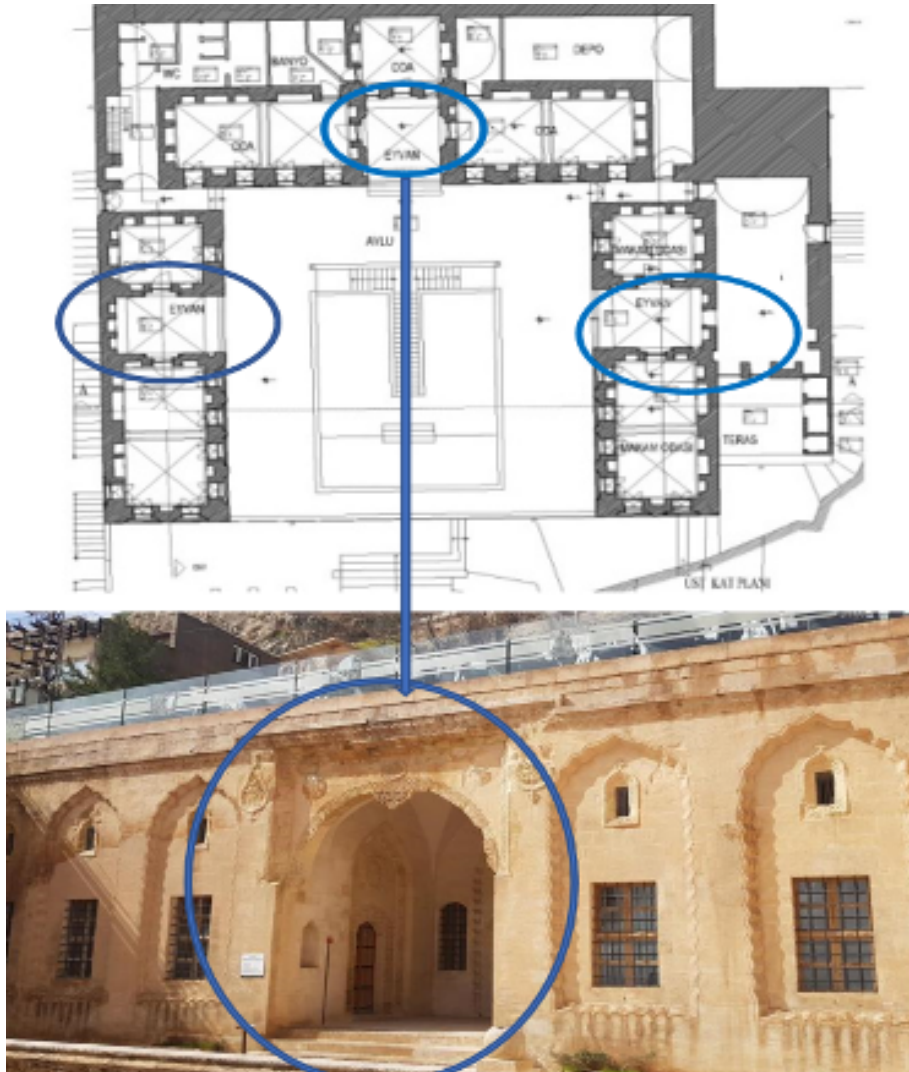
Şekil 3: Mardin Şahtana Konağı Avlusu

Çadır yaşamından itibaren Türklerin toprakla olan ilişkileri nedeni ile evlerde avlu ve ev ile ilişkili açık alanın evin iç mekân örgütlenmesi içinde bulunması önemlidir. Avlu birtakım günlük işlerin yapıldığı yer olmanın yanı sıra, yeşil alan yaratma adına yeşillikler, çiçek ve ağaçları yaşam alanının içine katarak ev halkının toprakla ilişkisini desteklemektedir (Turkan, 2018). Avlu özellikle Mardin kenti gibi sıcak bölgelerde oturma, dinlenme, yemek yeme gibi faaliyetlere de elverişli olarak tasarlanmış açık bir ortak kullanım alanı sayılmaktadır (Kutlu, 2019).

Avlu tasarımı örneklerine bakıldığında, avlu tasarımında da açık mekân olmasına rağmen mahremiyet ilkesini temel alarak içe dönük ve dışarıdan görünmeyecek şekilde

tasarlandığı görülmektedir. Avlu tasarımını zenginleştirme adına özellikle konaklar gibi büyük örneklerde avluda küçük havuzlar, çeşme ve hazne gibi su öğelerine de yer verilmiştir. Su öğeleri hem evin su ihtiyacını karşılamak hem bahçeyi sulamak hem de Mardin vb. sıcak ve kuru iklime sahip bölgelerde nem dengesini koruma adına önemli yere sahiptir (Bozkurt & Altınçekiç, 2013). Eyvan aslında yarı açık çok amaçlı bir mekân sayılmaktadır.

Genel anlamda geleneksel evlerde çok amaçlı mekânlar açık, yarı açık ve kapalı olarak sınıflandırılabilir. Açık alanlar avlu, teras ve çatıdır. Giriş katında en önemli unsur olan ve planlamayı belirleyen avlu ölçüleri evin bulunduğu alana ve parselde göre farklılık göstermektedir. Avlu, evin merkezi olarak işlev görür (Dalkılıç, 2012). Eyvan ise üç tarafı kapalı daha korunaklı bir alan olarak özellikle sıcak yaz günlerinde çok fazla kullanılan bir mekân olmanın yanı sıra avlu veya teras çevresinde konumlanan odaların sirkülasyon alanıdır (Şekil 4).

Şekil 4: Mardin Şahtana Konağı Eyvanı

Geleneksel evlerde diğer bir açık mekân örneği, terastır. Soğuk veya yağmurlu bölgelerde teras örneği fazla görülmemektedir. Mardin vb. sıcak iklimlerdeki geleneksel evlerde ise teras vazgeçilmez bir açık mekândır (Şekil 5). Giriş kattaki açık mekân avlu iken üst katlarda açık mekân ihtiyacını geniş teraslar sağlamakta ve avluya merdiven ile bağlanmaktadır. Özellikle büyük konaklarda terası avluya bağlayan merdivenler işlevselliğin yanı sıra mimari tasarımlarıyla da yapının estetik değerini artırmaktadırlar (Bkz. Mardin Şahtana Konağı merdiveni örneği, Şekil 4).

Sıcak iklimli bölgelerde teras da avluya benzer şekilde oturma, yemek yeme, sıcak havalarda uyuma vb. faaliyetlerin de gerçekleştirildiği yer olarak kullanılmıştır. Teras ve dam üst katta yer aldıkları için görsel mahremiyet açısından avlu kadar korunaklı değillerdir. Mardin geleneksel ev örneklerinde yaygın kullanıma sahip olan bu açık mekânların görsel mahremiyetini sağlamak için yapının derinliği fazla tutulmuş ve terasları genişletilmiştir. Mardin'de birçok konak örneğinde üst katlarda evin avlusuna bakan bölümlerinde konumlanan gezem(n)ekler, dış sofa niteliğinde sayılıp mekânlar arası irtibatı sağlayan açık çıkmalar şeklinde tasarlanmıştır (Büyükçam & Zorlu, 2018). Hem eyvan hem teras olarak değerli örneklere sahip Mardin geleneksel evlerinden biri de Midyat Konuk Evi'dir (Şekil 5).

Şekil 5: Midyat Konuk Evi Terası

2.6. Tandırlık (Mutfak Birimi)

Tandırlık, geleneksel evde günümüzdeki mutfak biriminin işlevini gören bir birimdir. Bu birimde, ağırlıklı olarak evin kadınları vakit geçirdiği için çoğu örnekte evin harem bölümünde ve avlu ile bağlantılı bir biçimde konumlandırılırdı. Tandırlık birimi içinde ocak, tandır, dolap ve duvarda nişler yer alırdı. Yemek pişirme işlemleri ile bağlantılı olarak yiyeceklerin saklandığı bir kiler veya mahzen birimi de genelde tandırlık ile ilişkili bir şekilde konumlandırılırdı. Mahzen ve kiler çoğu örnekte daha serin ve güneşten korunaklı olduğu için bodrum katında konumlandırılırdı. Mardin örneğindeki evlerde genelde topoğrafyaya uyumlu olarak konumlanan evlerde özellikle bodrum katta doğal kayanın oyulmasıyla oluşturulmuş olan kiler

örnekleri de çok sayıda görülmektedir (Şekil 6). Bu şekilde oluşturulmuş olan kiler örnekleri çoğunlukla beşik tonozlu, bazen mazgal penceresiyle avludan veya sokaktan havalanan, az ışık

Şekil 6: Mardin Savur Evlerinden Bir Kiler Örneği

3. Değerlendirme

Bu çalışmada geleneksel evlerin iç mekân kurgusunun incelenmesi sonucunda bu evlerin ev halkının günlük ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamının yanı sıra, her detayıyla orada yaşayan insanların kültürü, inançları ve değerlerini de yansıtmakta olduğu görülmektedir. Bunun en iyi örneği, mahremiyetin bu bölge halkı için önemi ve bunun evin hem dış mekânlardan soyutlanma biçiminde hem de evin iç örgütlenmesinde sağlandığını gösteren örneklerdir.

Sedat Hakkı Eldem, Türk geleneksel evini sofanın plan içinde konumuna göre belirli tipolojilere ayırmıştır. Bu çerçevede Mardin geleneksel ev örneklerine bakıldığında giriş katta avlu, üst katlarda ise terasın yarı açık mekân sağlamanın yanı sıra hem bir geçiş alanı hem de bir yaşam alanı işlevi üstlenerek dış sofa niteliği taşıdığı görülmektedir. Odaların ise ocak, gusülhane, yüklük, sedir, sergen gibi donatılar ile günlük yaşama dair tüm ihtiyaçları giderebilecek biçimde tasarlandıkları görülmektedir. Mardin ve genel anlamda Güneydoğu Anadolu bölgesi geleneksel evinin önemli bir farklılığı da açık ve yarı açık mekânların (avlu, teras ve eyvanlar) günlük yaşam alanı olarak tasarımı ve kullanımındadır. Tablo 2'de Anadolu geleneksel evlerinin temel birimlerinin Mardin kentinde bulunan örneklerdeki tasarım şekli, kısaca özetlenmiştir.

Anadolu Geleneksel Evinin Temel Birimleri	<ul style="list-style-type: none">Mardin Evlerinde Anadolu Geleneksel Evlerinin Temel Birimlerinin Yansıma Özellikleri
Sofa	<ul style="list-style-type: none">Genellikle dış sofalı düzende tasarlanmıştır.
Odalar	<ul style="list-style-type: none">Avlu ve teras gibi açık mekânlar ile doğrudan ilişkili kurgulanmıştır.Tüm günlük ihtiyaçları (yatma, yemek yeme, oturma eylemleri vb.) karşılayabilecek şekilde düzenlenmiştir.
Tandırılık (Mutfak) ve Kiler	<ul style="list-style-type: none">Servis ve hizmet mekânları, genellikle giriş katta avluyla ilişkili olacak şekilde kurgulanmıştır.
Islak Hacimler	<ul style="list-style-type: none">Genelde oda içinde kapalı dolap şeklinde tasarlanmıştır.(Mardin Savur ev örneklerindeki mağsel birimi örneği-Ya her maddede olsun ya hiç)
Açık ve Yarı Açık Mekânlar	<ul style="list-style-type: none">Giriş katta avlu olmak üzere üst katlarda ise teras, eyvan ve aralık mekânları bulunabilmektedir.

Tablo 2

Sonuç

Her tarihi kent örneğinde olduğu gibi Mardin kentinde de konaklar ve tarihi evler kentin önemli mimari yapı türlerinden biridir. Bu ev örnekleri, bölgenin topoğrafyasına uyumlu bir şekilde tasarlanmış olmaları, malzeme ve yapım tekniği olarak yerel kaynakları en iyi şekilde kullanmaları, aynı zamanda toplumsal yapının kültürel değerlerine saygılı bir şekilde tasarlanmış olmalarından dolayı son derece önemli ve değerlidirler.

Genel anlamda, geçmişten bugüne ve bugünden gelecek nesillere aktarılması gereken konu; doğaya, çevreye ve insana derin bir saygı duymaktır. Bu bakış açısına sahip olmayan her türlü bilimsel çalışma, toplumsal yapılanma veya mimari tasarımlar yetersiz ve anlamsız olacaktır. Bu anlamda geleneksel evler; doğaya uyumlu, yerel kültürü yaşam alanına yansıtma ve sürdürülebilir tasarım ilkelerini en iyi şekilde içermesi açısından değerli ve kültürel mirasın bir parçası sayılmaktadırlar. Bu eserleri hem korumak ve yaşatmak hem de tasarımlarının arkasındaki zengin kültürel birikimi tanımak ve tanıtmak son derece önem taşımaktadır. Nitekim bu araştırmada incelenen geleneksel mimari ev örneklerinin ve benzeri çalışmaların bu önemli ilkelerin gelecek nesillere aktarılmasında faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Arseven, C. (1983). **Sanat Ansiklopedisi**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bektaş, C. (2016). **Türk Evi**. YEM Yayınları.
- Bozkurt, S., & Altınçekiç, H. (2013). Anadolu'da Geleneksel Konut ve Avluların Özellikleri ile Tarihsel Gelişiminin Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi. **Journal of the Faculty of Forestry**, İstanbul University, s. 69-91.
- Büyükçam, S., & Zorlu, T. (2018). Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Konutlarında Mahremiyet. **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC**, 8(2), s. 422-436.
- Dalkılıç, N. (2012). The Architectural Analysis of Traditional Houses of Midyat- M a r d i n , Turkey. **International Journal of Academic Research**, 4(2), s. 10-31.
- Eldem, S. (1968). **Türk Evi Plan Tipleri**. İstanbul: İ.T.Ü. Yay.
- Erdem, S. (1954). **Türk Evi Plan Tipi**. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
- Eruzun, C. (1980). **Konutlarda Mekân Özelleşme Düzeyinin Saptanmasına İlişkin Bir Yöntem**. Doktora Tezi, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Gür, Ş. Ö. (2000). **Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü**. Yapı Endüstri Merkezi.
- Halifoğlu, F., & Dalkılıç, N. (2006). Mardin-Savur Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri. **Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi**, 11(1), s. 93-111.
- Koşanlar, E. (2019). **Lefkoşa Geleneksel Türk Evlerinin İç Mekân Öğeleri Üzerine Bir İnceleme**. Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, Kıbrıs.
- Köse, A. (2005). Türkiye'de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri. **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(2), s. 1-34.
- Kuban, D. (1970). Türkiye'de Malzeme Koşullarına Bağlı Geleneksel Konut Mimarisi Üzerine Bazı Gözlemler. **Mimarlık, Şehircilik ve Türkiye'nin Sorunları**, İstanbul, s. 67.
- Kutlu, İ. (2019). **Mardin İli Midyat İlçesi İsmail Miroğlu Konutu Restorasyon Önerisi**. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara.
- Küçükerman, Ö. (1995). **Anadolu Mirasında Türk Evleri**. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Özyılmaz, H., & Sahil, S. (2017). Sosyal Yapı Değişiminin Mimari Yapıya Yansıması: Diyarbakır Örneği. **Megaron**, 12(4), s. 531-544.
- Rapoport, A. (1969). **House Form and Culture**. Prentice Hall International, INC., London.
- Sezgin, H. (2006). Yöresel Konut Mimarisi ve Türkiye'deki Örnekleri Hakkında. **Tasarım+Kuram Dergisi**, (4), s. 1-20.
- Turkan, Z. (2007). Türk Evi Düinden- Bugüne. **Tasarım Dergisi**, 177, s. 72-75.
- Turkan, Z. (2018). Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemi XIX. Yüzyıl Türk Evlerinde Bir Karakteristik: Cumba. **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, 7(1), s. 565-577.
- Zorlu, T. (2010). Konut İç Mekân Örgütlenmesinde Kültürel Boyut. **2. Ulusal İç Mimarlık Sempozyumu**, Mekân Tasarımında Kültürel Yaklaşımlar, 20-22 Ekim 2010.
- Zorlu, T., & Keskin, K. (2017). Kültür-Konut Etkileşiminde Mahremiyet Olgusu: Geleneksel Urfa Akçaabat/Ortamahalle Evleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz. **Online Journal of Art and Design**, 5(2).